

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкрито сутність категорії «дохід підприємства». Визначено особливості формування і використання доходів сільськогосподарських підприємств. Доведено, що процеси формування і використання доходів мають циклічний характер. Обґрунтовано взаємозв'язок ефективності і справедливості розподілу доходів сільськогосподарських підприємств. Виокремлено аспекти мінімізації негативного впливу чинників на ефективність і справедливість розподілу доходів сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: дохід підприємства; прибуток; фінансова безпека; ефективність розподілу доходу; справедливість розподілу доходу.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією із основних вимог функціонування підприємств є безбитковість господарської діяльності, відшкодування витрат власними доходами та забезпечення у запланованих розмірах прибутковості, рентабельності господарювання і фінансової безпеки підприємства. Оскільки сільське господарство виступає базисом національної економіки, то, відповідно, від рівня його розвитку значно залежать перспективи розвитку інших галузей. Окрім економічної аграрне виробництво виконує соціальну функцію, метою якої є забезпечення сталого розвитку сільських територій. В умовах інтегрування вітчизняної економіки у світову відбувається трансформація фінансових відносин макrorівня, яка пов'язана з адаптацією до зовнішніх змін. Саме тому питання пошуку джерел формування і ефективного використання доходів сільськогосподарських підприємств є актуальним на локальному і державному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За умов впливу глобалізаційних чинників існує нагальна потреба щодо адаптації вітчизняної економіки. Це зумовлює необхідність удосконалення методів, пов'язаних із дослідженням напрямів підвищення доходності сільськогосподарських підприємств. Теоретичні і практичні аспекти процесів формування і використання доходів сільськогосподарських підприємств представлені у наукових працях вітчизняних економістів-аграріїв, зокрема: Андрійчука В. Г., Бланка І. А., Бутинця Ф. Ф., Вишневської О. М., Гайдучього П. І., Галушки З. І., Дем'яненка М. Я., Дутчак А. В., Маліка М. Й., Ткаченка Н. М., Саблука П. Т., Стецюка П. А., Східницької Г. В., Худолій Л. М., Шебаніна В. С., Шмиголь Н. М.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Однак, діюча процедура формування і

використання доходів сільськогосподарських підприємств є недовершеною і потребує суттєвого удосконалення. З урахуванням нагальної необхідності зміцнення фінансових позицій сільськогосподарських підприємств існує потреба подальших наукових досліджень у напрямку пошуку безпечних джерел формування їхніх доходів. При цьому, важливим є також обґрунтування практичних рекомендацій щодо ефективного використання доходів сільськогосподарських підприємств за умови забезпечення їхньої фінансової безпеки.

Постановка завдання. Метою дослідження є уточнення економічної суті категорії доходів сільськогосподарських підприємств, вивчення особливостей їх формування і використання, розробка пропозицій щодо формування і використання доходів сільськогосподарських підприємств за умови забезпечення їхньої фінансової безпеки і адаптації до зовнішніх змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «дохід підприємства» є однією з найскладніших в економічній науці, оскільки розвиток товарно-грошових відносин передбачає існування різних типів економічних взаємозв'язків. У своїх працях Н. М. Шмиголь, спираючись на П(С)БО 15 «Дохід», вказує, що дохід підприємства – це збільшення економічних вигід внаслідок надходження активів і/або погашення зобов'язань, що приводить до зростання капіталу організації, за винятком внесків учасників (власників майна), та отримане внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів та конкурентних переваг в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику [1, 7]. Тобто, за своєю суттю, дохід має не лише грошову форму, а і матеріальну.

Оскільки всі суб'єкти господарювання, зокрема і сільськогосподарські підприємства, мають здійснюва-

ти свою діяльність у межах правового поля, то дохід визнається за умов збільшення активу і/або погашення зобов'язань, які приводять до збільшення власного капіталу та можливості достовірної його оцінки. У зв'язку із зазначеним, дохід підприємства – це категорія вартісна.

Підвищення ефективності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є основою їхнього розвитку. Концентрованим виразом якісних і кількісних змін функціонування сільськогосподарських підприємств є економічні показники, зокрема дохід. Величина доходу змінюється залежно від розвитку виробництва, а тому є динамічною. Динамічність доходу пов'язана із його формуванням і використанням. Однак, з метою забезпечення ефективності

аграрного виробництва, розмір доходу має перевищувати витрати на його одержання. В процесі ефективного управління підприємством всі витрати, пов'язані з виробництвом повинні окупитися і мати менший вплив на прибуток. Саме це підсилює інтерес науковців і практиків до пошуку шляхів підвищення доходності підприємств.

Дослідження даного питання надало змогу визначити, що формування і використання доходів сільськогосподарських підприємств є процесами накопичення фінансових та матеріальних ресурсів і їх розподілу у процесі здійснення господарської діяльності за умови забезпечення фінансової безпеки підприємства (рис. 1.).

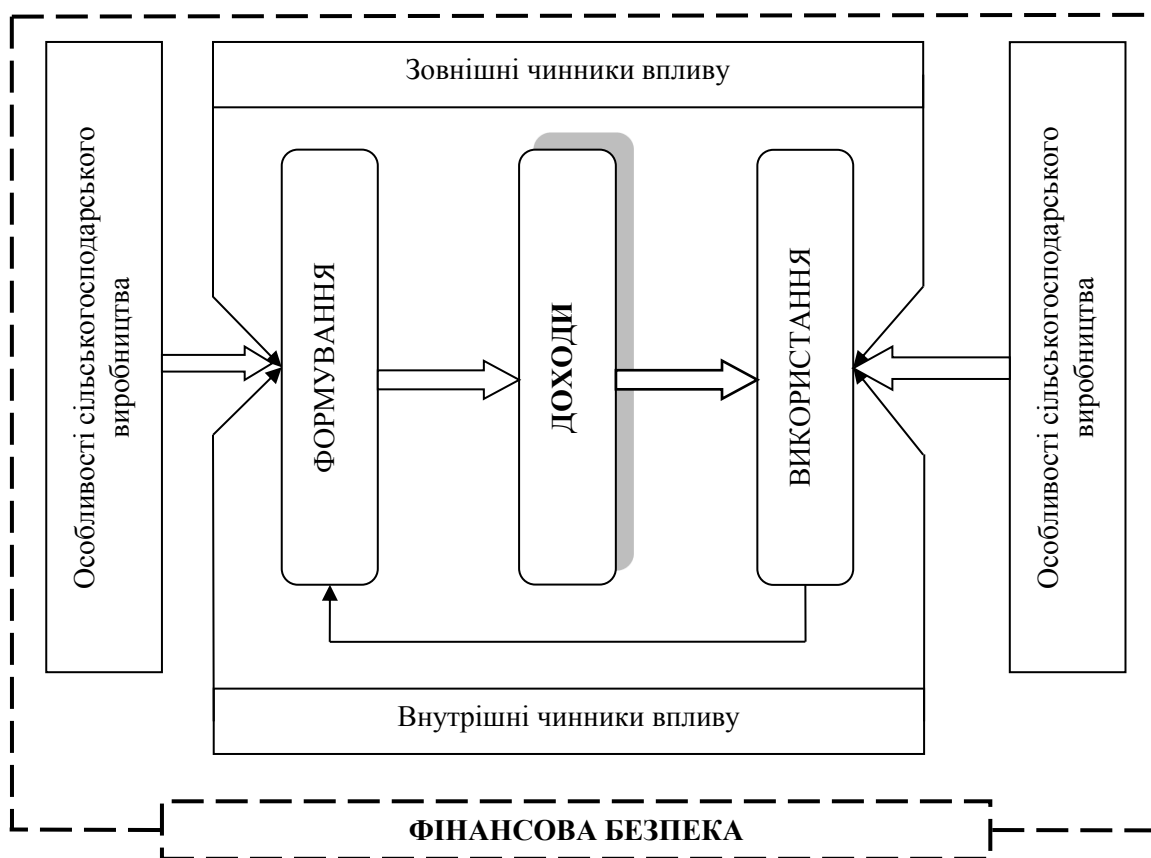

Рис. 1. Формування і використання доходів сільськогосподарських підприємств

Джерело: авторська розробка.

На процес формування доходів сільськогосподарських підприємств значний вплив здійснюють особливості аграрного виробництва, а саме: високий ступінь відносної демонополізації сільського господарства; нееластичність зв'язку між попитом на сільськогосподарську продукцію та цінами на неї [2]; високий підприємницький ризик через вплив природно-кліматичних умов; нерівномірність надходження доходів через сезонність виробництва; тривалий операційний цикл; рівень товарності продукції; низький рівень ефективності використання основних засобів через їх зношеність; невідповідність якості продукції міжнародним стандартам.

Крім того, об'єктивні природні особливості сільськогосподарського виробництва досить тісно переплітаються з іншими факторами технологічного та організаційно-економічного характеру та здійснюють комплексний вплив на процеси формування і використання доходів підприємств галузі [3].

Практичний досвід свідчить, що найбільшу частку доходу сільськогосподарські підприємства отримують від операційної діяльності, зокрема від реалізації сільськогосподарської продукції. Аналіз економічних рахунків сільського господарства України (рахунок виробництва та рахунок утворення доходу) показав, що у структурі галузі частка виробництва в середньому за 2011–2016 роки склала 99,3 %, а частка несіль-

ськогосподарської другорядної (невід'ємної) діяльності відповідно 0,7 %.

Погоджуємося із думкою А. В. Дутчак, що процеси формування і використання доходу мають циклічний характер. Автором виділено три стадії використання (розподілу) доходу: довиробничий розподіл; первинний розподіл; перерозподіл доходу. Довиробничий розподіл автором трактується як складна система економічних відносин, що виражають кількісну і якісну визначеність різних рівнів і сторін способу виробництва: відносини розподілу засобів виробництва, відносини розподілу робочої сили по галузях суспільного виробництва, відносини розподілу споживчих благ тощо. Спосіб і форми довиробничого розподілу тісно пов'язані із системою відносин власності на засоби виробництва. Цей розподіл ще до початку процесу виробництва показує, як розподілені ресурси, хто фактично володіє, управляє процесами виробництва і забезпечує процес формування доходів. Первинний розподіл доходів означає, що власники факторів виробництва (землі, капіталу, робочої сили, підприємницьких здібностей, інтелектуального продукту, а також держава) отримують частку вартості виробленого продукту: ренту, відсоток, заробітну плату, прибуток. Перерозподіл доходів визначають як вилучення частини доходів у одних для передання їх іншим, або добровільне передавання доходів одними іншим: державою – через податки; у межах галузі – через бюджет [4]. При цьому вибір форм і методів перерозподілу визначається відповідним станом економіки держави і системою соціальних відносин, які діють у період перерозподілу.

У сільськогосподарському виробництві використання доходу значно виходить за межі простого або розширеного відтворення. Це пов'язано з галузевими особливостями, зокрема: необхідністю підвищення родючості ґрунтів; забезпечення гарантованості виплат за оренду землі і майна; необхідністю створення резервних фондів для забезпечення відшкодування можливих втрат внаслідок негативного впливу погодних умов; забезпечення екологоорієнтованого напрямку розвитку; виконанням соціальних функцій.

Надзвичайно актуальною є проблема розподілу створеного доходу, оскільки саме через його розподіл відбувається задоволення інтересів держави, власників підприємства та найманих працівників. У зв'язку із цим поняття ефективності використання доходу і справедливості взаємопов'язані на всіх етапах господарювання. Крім характеристики взаємин із зовнішнім середовищем, у ефективності відбивається ще й соціальний ефект, причому незалежно від того враховується він чи ні, існують чи не існують відповідні

способи її вимірювання. Тому зміст ефективності нерідко розглядається в аспекті двох її складових – економічної та соціальної і, відповідно, виділяється економічна ефективність і соціальна ефективність господарської системи. При цьому вважається, що перша характеризує співвідношення результатів з витратами, необхідними для їх досягнення, а друга – ступінь досягнення соціальних параметрів [4].

Поєднання ефективності і справедливості в розподілі доходів сільськогосподарських підприємств за сучасних умов господарювання є досить проблематичним. Це пов'язано із неефективністю інституційно-організаційного механізму регулювання розподільних відносин, нерівномірністю розподілу ресурсів та прав власності, неефективністю системи соціального забезпечення населення, що, у свою чергу, зумовлює нерівномірність розподілу доходів.

Сьогодні більшість економістів сходяться переважно на думці, що у формуванні доходів сільськогосподарських підприємств беруть участь не окремі елементи продуктивних сил, а всі залучені у виробництво ресурси (фактори виробництва). Відповідно при розподілі одержаного від застосування виробничих факторів доходу кожний з факторів (праця, земля, капітал) має одержати свою частку в загальному результаті [2].

З метою мінімізації впливу зазначених чинників на процес розподілу доходів сільськогосподарських підприємств у процесі реалізації інтересів власників факторних доходів пропонується врахування таких аспектів: реальне закріплення прав власності на ресурси; добросовісна конкуренція на ринках ресурсів та ринках товарів і послуг; державні гарантії соціального захисту та отримання справедливих і повноцінних доходів всіх власників факторів виробництва. Значної уваги потребує об'єктивне визначення вартості людського і соціального капіталу. У визначенні вартості людського фактору необхідно враховувати виробничі, інтелектуальні і підприємницькі здібності працівників. Цим самим зміщується акцент на справедливості у процесі розподілу доходів, що підвищує гарантії соціального захисту працівників та їхніх сімей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Доходи сільськогосподарських підприємств є джерелом їхнього функціонування і розвитку. За результатами дослідження визначено, що ефективний розподіл доходів забезпечує прибутковість сільськогосподарських підприємств і фінансову незалежність, а справедливість розподілу – виконує соціальну функцію і виступає мотиваційним чинником для власників факторів виробництва.

Список використаних джерел

1. Шмиголь Н. М. Доходи підприємств: сучасні методи управління / Н. М. Шмиголь // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2010. – Вип. 265. – Том 1. – С. 94–102.
2. Вишневська О. М. Теоретичні аспекти формування і розподілу доходів сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / О. М. Вишневська, В. А. Стефурак. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/011/v2i3/17.pdf>.
3. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи : монографія / [І. В. Абрамова, О. М. Віленчук, Д. І. Дема та ін.]; за ред. проф. Д. І. Деми. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – 364 с.

4. Дутчак А. В. Соціально-економічний механізм функціонування ринкового розподілу доходів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / А. В. Дутчак. – Чернівці, 2015. – 20 с.
5. Галушка З. І. Соціалізація трансформаційної економіки: особливості, проблеми, пріоритети : монографія / З. І. Галушка. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2009. – 408 с.
6. Східницька Г.В. Формування доходів сільськогосподарських підприємств та шляхи їх збільшення / Г.В. Східницька // Інноваційна економіка. – 2015. – № 1(56). – С. 86–90.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

А. Г. Костырко,

Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДОХОДОВ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье раскрыта сущность категории «доход предприятия». Определены особенности формирования и использования доходов сельскохозяйственных предприятий. Доказано, что процессы формирования и использования доходов имеют циклический характер. Обоснованно взаимосвязь эффективности и справедливости распределения доходов сельскохозяйственных предприятий. Выделены аспекты минимизации негативного влияния факторов на эффективность и справедливость распределения доходов сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: доход предприятия; прибыль; финансовая безопасность; эффективность распределения дохода; справедливость распределения дохода.

А. Н. Костырко,

Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION AND USAGE OF AGRARIAN ENTERPRISES' INCOME

The article describes the essence of the category «income of the enterprise». The peculiarities of formation and use of incomes of agricultural enterprises are determined. It is proved that the processes of formation and use of income are cyclic. The interrelation of the efficiency and fairness of distribution of incomes of agricultural enterprises is substantiated. The aspects of minimizing the negative influence of factors on the efficiency and fairness of the distribution of income of agricultural enterprises are singled out.

Key words: enterprise income; profit; financial security; efficiency of income distribution; equity distribution of income.

Рецензенти: *Великий Ю. В.*, д-р екон. наук, професор;
Навроцький С. А., д-р екон. наук, професор.

© Костырко А. Г., 2017

Дата надходження статті до редколегії 13.10.2017